

מדוע התשלום על מיעוט המעשים הוא בעולם הזה והתשלום על רוב המעשים הוא בעולם הבא

ועוד⁷¹⁶ כי ראוי שיהיה התשלומין לאדם כפי אשר הוא: צדיק או רשע. וזה שייך בעולם הבא, אשר הוא עולם האמיתי (=שהנהגה שם אמיתית ומדויקת לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו), ולא בעולם הזה. שמצד עולם הזה שהוא עולם גשמי - אין העולם הזה עולם האמת, לשלם אל האדם (=לאדם) בו כפי מה שהוא - צדיק או רשע - באמת, בלא תוספות וגרעון⁷¹⁷.

לכך אשר הוא "רוב זכויות" - תשלום שכרו הוא העולם הבא. וכן בהיפך, כאשר רובו חייב, והוא רשע - תשלומין שלו בעולם הבא, אשר שם נוהג הכל כפי מה שהוא באמת.

אבל צדיק גמור⁷¹⁸ שיש בו מיעוט עברות, שכיוון שהוא בעל מיעוט עברות - אינו רשע לפי האמת, שהרי הוא צדיק בעצמו - שרובו זכויות, ומה שיש לו מיעוט עברות - אין זה עצמו (=עצמותו, מהותו). ולכך משלם לו חטא שלו בעולם הזה, כי אחר שאינו רשע באמתתו, ראוי שיהיה תשלום שלו בעולם שאינו אמיתי⁷¹⁹.

וכן ההיפך, כאשר יש לו (לאדם, שהוא רשע) "מיעוט זכויות" - משלם לו בעולם הזה

הערות - ילמד ענוים דרכו

716 בניגוד למהלכים הקודמים, שבהם התבסס המהר"ל על שיטת רבי יעקב ש"שכר מצוות בהאי עלמא ליכא" כדי להוכיח שאין יחס בין המצוות לבין טובות העולם הזה, כאן המהר"ל עובר להסביר מדוע אפילו לסוברים שיש גמול על מיעוט המעשים הטובים והרעים בעולם הזה - אין יחס בין המצווה לבין טובות העולם הזה.

717 נראה להסביר זאת על פי דברי הר"ן בדרוש השמיני, שהעולם הזה פועל על פי הטבע (אא"כ יש התערבות אלוהית ניסית), והטבע פועל על העולם באופן כללי ולא פרטי. למשל אם השמש זורחת ומחממת - היא נותנת חום לעצים שצריכים זאת, אבל במקביל יכולה לגרום לאדם שהולך בשמש למכת חום, אלא אם כן תהיה לו זכות גדולה להיעשות לו נס.

ועומק העניין - על פי הרמח"ל בדרך השם ב,ג, ובדעת תבונות קסו-קעא: העולם הזה צריך להגיע לתיוקן הכללי שלו על מנת שיתעלה אל העולם הבא. ובעבור זה כל אדם מקבל שליחות לתקן דבר מה מהתיקון הכללי, וזה מה שנקרא "מזל" בלשון חז"ל. על פי שליחותו הוא מקבל את הכלים למלא אותה: בנים, אריכות ימים, פרנסה וכיו"ב. לכן יש דברים רבים שקורים לאדם "מלמעלה למטה" ללא קשר ל"שכר" ו"גמול" על מה שעשה. וזה עניין "יסורים של אהבה". העולם הזה אינו מדויק אפוא בשכר ועונש מוחלטים, ועל כן התשלום המדויק והאמיתי הוא רק בעולם הבא.

718 כן הוא בגמרא בראש השנה ש"צדיק גמור" הוא מי שיש לו רוב זכויות. ולמה נקרא "גמור"? משום שהרוב מלמד על עצמיותו שהוא צדיק, והמיעוט אינו אלא כישלון חיצוני. כמו שמבאר והולך.

719 כיוון שהוא מנהיג את עצמו שלא בדיוק ולא כפי עצמיותו, גם הקב"ה מנהיג אותו כהנהגת עולם הזה שהיא הנהגה כללית שאינה מדויקת כפי עצמיות כל אחד ואחד. אולם הצדיק הגמור שאין לו עוונות כלל, והיינו שהוא מנהיג את מעשיו בדיוק על פי עצמיותו הטובה, גם הקב"ה מנהיג אותו בעולם הזה כפי הנהגת העולם הבא שהיא מדויקת ותואמת את העצמיות, ועל כן זוכה להשגחה פרטית שמשפיעה עליו טובה ללא קשר להנהגה הכללית שאינה מדויקת.

זכויותיו. כי דבר זה ראוי למיעוט זכויות, במה שאין זה עצמו של אדם ואמיתתו. שהרי אין עצמותו ואמיתתו שהוא צדיק, רק עצמותו ואמיתתו שהוא רשע. רק (=אלא) שיש לו מיעוט זכויות, והמיעוט אין זה עצמותו ואמיתתו. ולפיכך ראוי שיהיה תשלום שלו בעולם שאינו עולם האמיתי - והוא עולם הזה, שמצד שהוא עולם גשמי, אינו עולם האמיתי⁷²⁰.

גם העולם הזה הוא עולם שיש בו חילוק (=יש בו גם טוב וגם רע), ויש לשלם הצדיק על מקצת שלו - שהוא חוטא במקצת, ואת הרשע על מקצת שלו - שהוא צדיק במקצת. וזה אין שייך בעולם הבא, שהוא עולם שאין בו מקצת (אלא או הכל טוב או הכל רע), ומשלם לצדיק ולרשע כפי מה שהוא - צדיק או רשע, ולא על מקצת שלו. והדברים האלו מבוארים מאוד למי שיש בו דעת וחכמה⁷²¹.

ועוד כי הכל הוא באמת (=כפי האמת, כל דבר תואם את מקומו ומדרגתו). כי עצם השכר (=על רוב זכויות או רוב עוונות) - הוא מיוחד דווקא בעולם הבא, שהוא עולם המיוחד לשכר. וזה שאמר ריש לקיש (ע"ז ג,א): "היום לעשותם וכו'"⁷²².

הערת - ילמד ענוים דרכו

720 המהר"ל מסביר מדוע "מתאים" לתת את הגמול על מיעוט המעשים בעולם הזה ועל רוב המעשים בעולם הבא. אבל הוא אינו מסביר לכאורה כיצד מקבל הרשע שכר גשמי על מצווה אלוהית. אולם אם נעייין, יש להבין עוד: מדוע "רוב מעשים" מלמד בהכרח שזו עצמיותו של האדם? אלא "רוב" ו"מיעוט" אינם דווקא כמות של מצוות, אלא איכות עשייתן. אם אדם עשה מצווה לשמה, מתוך רצון לעשות ציווי ה' - הרי שמצווה זו נחשבת "עצמיותו". ומצד שני אם אדם עשה מצווה שלא על מנת לקיים רצון ה', אלא לכבוד או לתאוות ממון וכיו"ב - אין המצווה עצמה מ"עצמיותו" אלא חיצונית לו. מצווה שעשאה לשמה - כיוון שיש בה כוח ציווי ה' - הרי היא אלוהית ופועלת לזיכרון הנפש ויש לו שכר בעולם הבא. מצווה שעשאה שלא לשמה - אין בה כוח ציווי ה', אלא רק כמה שרצה העושה בה - ממון או כבוד, ועל כן גם יקבל בשכרה. (וכן כתב רש"י לשבת סג,א עה"פ: "אורך ימים בימינה" - למימינין בה, שעושים לשמה, "ובשמאלה עושר וכבוד" - למשמאילים בה, שעושים שלא לשמה.)

721 עיין גם כן בחידושי אגרות לב"מ פג,ב. ועניין זה מבואר היטב ברמח"ל דרך השם ב,ב, שבעולם הבא יש קיבוץ של כל הטובים והם צריכים להיות טובים לגמרי ללא רע כלל, ודחיית הרעים, שצריכים להיות רעים לגמרי ללא טוב כלל. ולכן בעולם הזה הקב"ה משלם לרשעים שכר על מיעוט זכויות בעולם הזה ומנקה את הצדיקים ממיעוט עבירות בעולם הזה, כדי להגיע לקיבוץ השלם בעולם הבא. והוא שכתוב על העולם הבא: "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות". וזהו החילוק בין דברי רבי יוחנן לדברי ריש לקיש בסנהדרין קיא,א, שרבי יוחנן אמר שאפילו מי שעשה מצווה אחת ניצול משאול - היינו בדין העולם הזה, שדי שתהיה לו מצווה אחת יתרה על זכויותיו או מצווה אחת לשמה והוא נחשב צדיק בדין העולם הזה להינצל משאול ולהיות ראוי לעולם הבא (ע"י יסורים ותיקוני התשובה), וריש לקיש אמר שאפילו שייר מצווה אחת נידון בשאול - היינו בדין העולם הבא, שאפילו חסרון קטן אינו מועיל להגיע לעולם הבא ועל כן הוא זקוק לתיקון בעולם הזה עד שיהיה שלם. ואין ביניהם מחלוקת כלל אלא השאלה מה מדגישים. וזהו שאומר ר"י לר"ל: "לא ניחא ליה למריהו דאמרת הכי", היינו שדבריו נכונים אבל הסגנון קיצוני.

722 ז"ל הגמרא: "אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: 'אשר אנכי מצוון היום' היום לעשותם - ולא

וביאור זה (=שרק עולם הזה מיוחד לעשיית המצוות), כי העולם הזה הוא עולם ההווה⁷²³ (=עולם שבו מתהווים ונוצרים ומתפתחים דברים). ומפני שהעולם הזה הוא עולם ההווה - ראוי שיהיה עשיות המצוות, והוא קניין שלמות ויציאותו (של האדם) אל הפועל בעולם הזה. ודבר זה ראוי שיהיה בעולם הזה, שהוא עולם הווה גם כן. אבל בעולם הבא - אין שם הווה (=התפתחות) ויציאה אל הפועל - שכל עניין זה שייך אל העולם הגשמי. אבל בעולם הנבדל - הוא בפועל. ולפיכך אין שם קניין שלמות ויציאה אל הפועל, שדבר זה (של קניית השלמות) הוא "הווה"⁷²⁴.

וכן "למחר לקבל שכרם" - ורוצה לומר כי שכר המצוות בעולם הזה אינו. ואפילו למי שאמר שיש שכר מצוות בעולם הזה (לצדיק הגמור שכולו זכויות), חס ושלום לומר שיהיה משלם שכר המצווה לגמרי. אבל סבר כי הפירות⁷²⁵ אוכל בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא. כמו שמוכח בפרק קמא דקידושין (לט,ב).

ובמדרש (דב"ר ג,א) "והיה עקב - אמרו ישראל: אימתי אתה נותן לנו שכר מצוות? אמר להם הקדוש ברוך הוא: המצוות שאתם עושים מפירותיהם וכו'"⁷²⁶. ורצו (לומר) בזה, כי השכר עצמו - אין ראוי שיהיו אוכלים (בעולם הזה). אבל (=אלא) שכר הקרן (שהוא השכר עצמו) - בעקב אני נותן לכם, בעולם הבא. כי העולם הזה הוא עולם הווה (שהכל

הערות - ילמד ענוים דרכו

למחר לעשותם, היום לעשותם - ולא היום ליטול שכר".

723 כדברי הגמרא בקידושין לט,ב: "דעבדינן ליה יום טב ויום ביש" - ע"ש בתוספות. והיינו שבעולם הזה אין מצבו של האדם קבוע. אלא היום הוא בריא ומחר חולה, היום עני ומחר עשיר. על כן ראוי לתת על מעשה מקרי שאינו עצמי - שכר זמני שאינו נצחי. אבל השכר בעולם הבא הוא מצב נצחי וקבוע, ולא בר שינוי. ומי שזכה לחיי עולם הבא אינו זוכה לזמן קצר. ועל כן בעולם הבא נשפטים על מעשים שבאים מכוח עצמיותו של האדם, דהיינו על "רוב" מעשיו.

ובאמת בתקופת העבודה העולם חייב להיות בר שינוי ותנועה, ואילו בתקופת השכר חייב שהעולם יהיה קבוע ולא תהיה עוד אפשרות לשינוי. והם דברי התנא באבות ד,יח: "יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". וע"ש בדרך חיים בביאור המהר"ל למשנה זו.

724 גם בעולם הבא יש התעלויות, וכפי שכתב הרמח"ל בדרך השם א,ג. אלא שכל העלויים אינם אלא באותה המדרגה שקנה.

משל למה הדבר דומה? לשני השלבים בתהליך התפתחות העובר. לפני שלב ההתמיינות - כל תא יכול להיות גם תא לב וגם תא מוח וגם תא מעיים. אולם אחרי שלב ההתמיינות - כל תא התקבע לבחינה שלו, והוא ממשיך להתפתח רק באותה הבחינה שהתקבע בה. כך העולם הזה דומה לשלב שלפני ההתמיינות. הכל זמני ונתון לתנודות ושינויים. והעולם הבא לשלב שאחרי ההתמיינות - שמצבו מתקבע ואין אפשרות של שינוי.

725 היינו שטובות העולם הזה הן מתנה שנותן הקב"ה לצדיק עקב דבקותו בו. הרי שזה רק פירות שיוצאים מהקרן של המצווה - הדבקות בקב"ה, שזה שכר רוחני. אבל הפרי שיוצא מהקרן בדרך גרמא - הקב"ה משפיע לו טובה וברכה בעולם הזה.

726 ז"ל המדרש בסופו: "המצוות שאתם עושים - מפירותיהם אתם אוכלין עכשיו. אבל שרכם - בעקב אני נותן לכם. מנין? ממה שקרינו בעניין: 'והיה עקב תשמעון'".

משתנה), וכל הווייה אינו בשלמות הגמור, שהרי הוא יוצא אל הפועל⁷²⁷. והשכר (העיקרי, הקרן) הוא מצד השלמות (של האדם), כאשר הוא שלם, ואז (הוא) ראוי אל השכר.

והדבר הזה רמזו חכמים במה שאמרו (ב"מ סה,א): "שכירות אינה משתלמת אלא בסוף⁷²⁸". ורצו (לומר) בזה, כי השכירות אינו ראוי - רק כאשר נגמר הדבר ונשלם לגמרי, ומצד הזה בא השכירות. ומדבר זה שנקרא "תשלומין" תבין דבר זה (= "תשלום" - מלשון שלמות, שרק כשהשלים את העבודה הוא מקבל את השכר). כי התשלומין הם כאשר נשלם הדבר ונגמר.

ומפני זה, לצדיק - תשלומין שלו אינו בעולם הזה, שאין עצם השכר (אלא) רק באחרונה ובתשלום. ולכך אמר (ע"ז ג,א): "היום לעשותם - ולמחר לקבל שכרם". כי ראוי שיהיה שכר שלהם, כאשר (=כפי ש)ראוי אל השכר.

אבל על החטא - משלם (הקב"ה) לצדיק בעולם הזה. כי דבר זה כדי לעשות (את) הצדיק נקי וטהור לעולם הבא⁷²⁹. וכבר אמרנו כי העולם הזה הוא מיוחד להווייה, ודבר זה (של העונש והניקוי) - נקרא "הווייה" גם כן, מה שמכין עולם הזה את הצדיק שיהיה שכרו מושלם בעולם הבא⁷³⁰.

וכן הרשעים - נותן להם שכרם של מצוות שלהם בעולם הזה, כדי שיפרע להם מכל וכל בעולם הבא.

כי עיקר השכר ראוי שיהיה באחרונה לגמרי, כמו שהתבאר. ולכך מי שהוא רשע גמור (בעצמיותו), אלא שיש לו מיעוט מעשים טובים שעשה במקרה) - נותן לו שכר מצוות בעולם הזה, שיהיה פירעון שלו בעולם הבא - לגמרי. כי העולם הזה מכין לעולם הבא⁷³¹. וכן

הערות - ילמד ענויים דרכו

727 הן מצד הטובות והרעות - שהן משתנות בעולם הזה, ואין ראוי לתת אותן כשכר גמור על המצוות; הן מצד האדם - שהוא עדיין בתנועה ולא נגמרה יציאתו אל הפועל. שיש שהיה שמונים שנה צדיק ובסוף נעשה צדוקי. ויש שכל ימיו היה רשע וביומו האחרון עשה תשובה. וכיצד בעולם הזה יקבלו גמול גמור אם בניין אישיותם ומדרגתם אינו גמור? לכן השכר העיקרי הוא רק בסיום העבודה.

728 בקידושין סג,א ובמקומות נוספים ישנה מחלוקת תנאים אם "אינה לשכירות אלא לבסוף" או "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף". כלומר אין המשכיר מתחייב לשלם לפועל אלא רק כשיגמור את עבודתו או שהמשכיר בכל רגע ורגע שהפועל עובד הוא מתחייב בפרוטה, אלא שהם הופכים בתחילה לחוב ובסיום העבודה - הוא חייב לשלם לו. אולם לשתי השיטות חובת התשלום היא רק בסוף העבודה. וכמו שכתוב בבבא מציעא שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף. ועיין בנצח ישראל פרק יט.

729 הענישה לצדיק אינה גמול על המעשה הרע, אלא ניקוי ותיקון. לכן אין ראוי שתהיה הענישה של הצדיק אלא בעולם הזה שבו הוא עדיין בשלבי התיקון.

730 וכן כתב גם בדרך השם ב,ב ע"ש.

731 אבות ד,ז: "התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין". ובע"ז ג,א: "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת...".

לצדיק גמור - משלם לו חטאו בעולם הזה, כדי שיהיה צדיק גמור, ויקבל שכרו בעולם הבא לגמרי. כי העולם הזה הוויה נקרא, שמהווה הדבר ומכין אותו...

שאלות מנחות:

- ✦ האם מה שאמרו חז"ל שעל "מיעוט מעשים" ה' מתגמל בעולם הזה - הכוונה למיעוט כמותי?
- ✦ האם מיעוט המעשים מתגמל בעולם הזה כדי להכין את האדם לעולם הבא שיהיה "כולו טוב" או "כולו רע" או מפני שבאמת העולם הזה מתאים לתגמול על "מיעוט מעשים" דווקא?
- ✦ מהן שלוש הסיבות שהשכר העיקרי על המצוות צריך להיות בעולם הבא? מהן שלוש ההבחנות שמבחין כאן המהר"ל בין העולם הזה לעולם הבא?
- ✦ על פי דברי המהר"ל בעניין "אין שכירות משתלמת אלא לבסוף", כיצד ניתן להסביר את דברי חז"ל על רשע כל ימיו ועשה תשובה ביום מותו שהוא צדיק, ואילו מי שתהה על הראשונות ביום מותו - הוא רשע גמור?